

OLLE BOLANG:

Kina

Kina har sedan århundraden tillbaka två parallella maktstrukturer — en civil och en militär, som båda kontrollerade de livsviktiga kommunikationerna. Efter det kommunistiska maktövertagandet 1949 tillkom en tredje — det kommunistiska partiet.

De våldsamma omvälvningar Kina upplevt efter maktövertagandet har i stora drag gällt hur det kommunistiska partiet skall passas in i de övriga två maktstrukturerna.

Artikeln beskriver utvecklingen efter 1949 men också vad som hänt inom det kinesiska jordbruket sedan det nya ansvarssystemet infördes bland Kinas bönder.

Olle Bolang är journalist och medverkar bl a i Affärsvärlden.

Vad händer i Kina? Vad döljer sig bakom den till synes eviga kampen mellan olika toppfigurer? Hur förklarar man plötsligt uppflammande studentdemonstrationer som lika snabbt tystas ned? Kommer Kinas bönder även i framtiden att lyckas försörja en femtedel av jordens befolkning? Fortsätter experimentet med personligt ansvar för den enskilde bonden?

Frågetecknen hopar sig.

Det har varit förvånansvärt tyst i nordiska medier de senaste månaderna efter den gångna vinterns uppmärksammade demonstrationer vid kinesiska universitet och högskolor — en demonstrationsvåg som slutade med att generalsekreteraren i kommunistpartiet Hu Yaobang vid ett politbyråmöte den 16 januari tvingades lämna sin post. Tillförordnad partisekreterare är regeringschefen Zhao Ziyang.

Men nya ommöbleringar i ledargarnityret väntas, om inte förr så till senhöstens partikongress. Vid den senaste partikongressen hösten 1985 gjorde Kinas starke man, den nu 83-årige Deng Xiaoping, storstädning. Ett 70-tal äldre partibossar fick gå. Medelåldern bland 81 ministrar, vice-ministrar och generaldirektörer sänktes med dryga fem år från över 62 till knappa 57 år. Och bland de "ungdomar" som släpptes fram hade drygt två tredjedelar teoretisk utbildning på universitetsnivå.

Maos matbestick

Det räcker inte längre med att ha diskat Maos matskål och matbestick under den långa marschen för att sitta som en välbärgad toppfigur i dagens Kina.

Samtidigt har nästan alla de gamla ge-

neralerna som satt i politbyrån pensionerats och inga nya generaler har släppts in. Armén är åter en armé som skall lyda order och inte lägga sig i politiken. Dess högste chef är ordföranden i militärkommissionen, Deng Xiaoping.

Redan tidigare hade Deng skakat om ordentligt i hela den civila, centrala administrationen: 98 ministerier, ämbetsverk, direktorat och kommissioner hade reducerats till 52. Personalstyrkan ströks ned från totalt 49 000 namn på lönelistorna till 32 000. Och man kan tryggt utgå från att det inte försiggick något mer omfattande samrådsförfarande.

Alla de som slåss om makten i dagens Kina är kommunister.

Nu spekuleras om att Deng förlorat något av sin egen maktställning, att kampen är igång om vem som skall efterträda honom.

Alltför ofta beskrivs händelseutvecklingen i Kina i termer som importerats från den västerländska världen. Det sägs att Kinas 1,8 miljoner studeranden vid universitet och högskolor kräver "demokrati". Att rektorer och lärare avskedas därför att de visar tendenser till "borgerlig liberalism". Att Dengs "reformister" möter motstånd från "ortodoxa kommunister" och "konservativa".

Valhanta tolkningsförsök

Då och då görs valhanta försök att placera ut de agerande på en politisk höger-vänsterskala ursprungligen hämtad från det brittiska underhuset. Detta är med förlov befängt.

Alla de som slåss om makten i dagens Kina är kommunister. I den maktkampen använder de ett urval av verbala tillhyggen som anses passande för stunden. Och vad de slåss om är att skaffa sig kontrollen över de tre topparna i Kinas tre maktpyramider: den civila administrationen, folkarmén och det kommunistiska partiet.

Ett exempel: den ärrade partiveteranen Peng Zhen har i västerländska medier beskrivits som "konservativ" och "ortodox kommunist", samt motståndare till Dengs "reformister". Denne Peng Zhen var 1966 borgmästare i Peking och den förste som rödgardisterna störtade, misshandlade och skymfde då den s k kulturevolutionen brakade loss. När han protesterar mot att studenterna tillåts demonstrera på stadens gator är det säkert, mänskligt att döma, snarare så att han inte vill bli spottad på en gång till i sitt gamla liv.

Kina har sedan århundraden tillbaka två parallella beslutspyramider, två maktstrukturer, som sträcker sig över hela det väldiga riket — en civil och en militär. Bägge dessa maktstrukturer bygger på varsin mycket strikta regionala indelning — i provinser eller militärdistrikt, län eller kommandozoner.

Den tredje pyramiden

Till dessa två ursprungliga pyramider fogade kommunisterna efter maktövertagandet 1949 en tredje — partiet.

Det har i modern tid aldrig dragits någon skarp gräns mellan den civila administrationens domän och militärens. Tvärtom. Militären både byggde och kontrollerade de första järnvägarna, drog

Kina

de första telegraflinjerna och övervakade flodtrafiken. För att resa mellan provinserna måste den resande skaffa tillstånd både av den civila och den militära myndigheten. Vid sidan om vice-kungar och landshövdingar fanns redan under kejsartiden de allsmåttiga militär guvernörerna. Efter det att kejsardömet störtats 1911 lyckades den civila centralregeringen aldrig skaffa sig full kontroll över hela Kina.

Järnvägarna i Manchuriet, som ägdes av ett japanskt bolag, bevakades av japanska armésoldater. Genom ett arrangerat angrepp mot de egna bevakningsstyrkorna tog Japans armé makten i egna händer och ockuperade Manchuriet 1931. Det skedde mot den civila Tokyo-regeringens önskan. Det var inte bara den kinesiska centralregeringen, som då satt i Nanking, som hade dåligt grepp över sina generaler.

Så sent som under 1960-talets sista år tvingades Mao, troligen på inrådan av regeringschefen Zhou Enlai, att kommandera ut folkarméns reguljära förband för att återställa ordningen. Det var efter det att kulturrevolutionens rödgardister skapat fullkomlig anarki.

En oansenlig notis

Härförleden inflöt i en Peking-tidning en oansenlig notis som förmålde att Kina nu åter är indelat i 29 militärdistrikt och att de särskilda järnvägstrupperna, ingenjörstrupperna och signalregementena lyder direkt under militärkommissionen och ordföranden Deng. Vice ordföranden heter, när detta skrives, Yang Shang-kun.

Deng sitter alltså säkert i toppen på den genom tiderna starkaste beslutspyramiden. Under hans ordförandeskap har

de reguljära förbanden fått nya färggranna uniformer med gradbeteckningar, bättre levnadsbetingelser, samt en hel del nya vapen — om än i ytterst begränsat antal.

De pensionerade generalerna har fått behålla sina bilar med privatchaufförer, sina villor och sitt tjänstefolk.

Den stora aviserade nedskärningen av folkarmén med en fjärdedel från tidigare 4,2 miljoner man till dryga 3 miljoner har emellertid inte ägt rum i full utsträckning. Kinas försvarsmakt räknar nu 2 950 000 man reguljära trupper och mellan 600 000 och en miljon värnpliktiga.

Den civila administrationen delar in landet i:

3 storstadsregioner — Peking, Shanghai och Tianjin.

5 autonoma regioner, däribland Tibet, Inre Mongoliet och Xinjiang (Siankiang).

22 provinser, där den 22:a utgörs av Taiwan.

Summa: Fastlandskina = 29 regioner och provinser.

Under dessa regioner och provinser finns en indelning motsvarande ungefär "län" och med 178 enheter och därunder 2080 "häraden". Alla individer i Kina och all ekonomisk verksamhet hänförs i sluttampen till den provins, det län och det härad där personen eller verksamheten "hör hemma". Och så är också fallet i Japan och i flera andra asiatiska länder.

Administrationn Mao ärvde

När nationalistarmén besegrades 1949 och resterna av den evakuerades till Taiwan och med den topparna i den militära beslutsbyråkratin så flydde samtidigt stora delar av den centrala civila förvaltning-

en. Totalt tog Taiwan emot över en miljon flyende.

Men kommunisterna fick "ärva" merparten av den regionala civila administrationen, med alla dess brister och eventuella förtjänster.

Kina hade 1949 omkring 540 miljoner invånare och den kvarvarande civila förvaltningen på fastlandet har uppskattats till mellan 3 och 4 miljoner personer. I dag har Kina 1 060 miljoner invånare och en civil administration som uppskattas till i runt tal 8 miljoner individer. Och detta är faktiskt inte särskilt mycket. Räknat

Det har i modern tid aldrig dragits någon skarp gräns mellan den civila administrationens domän och militärens.

som andel av den totala arbetskraften är den regionala och centrala administrationen i Japan dubbelt så stor och i Indien och Indonesien fem till sex gånger större.

Men vid sidan om den traditionella civila administrationen, där man gjorde en långsam karriär efter avlagd ämbetsexamen, skapade kommunisterna den snabbt växande partiapparaten. Där kunde en ung framåtsträvande person nå en maktposition mycket snabbare än annorstädes i samhällslivet, ty i Kina — liksom i hela Ostasien — gäller senioritetsprincipen.

44 miljoner kommunister

Det kinesiska kommunistpartiet lär som mest ha räknat 44 miljoner anslutna medlemmar. Alla partimedlemmar har självfallet inte haft möjlighet att göra karriär,

men de våldsamma omvälvningar som Kina upplevt efter det kommunistiska maktövertagandet har i stora drag gällt hur denna nya maktpyramid skall passas in i de övriga två.

Svagheten med 1920- och 30-talens kinesiska civila administration — förutom att den inte kontrollerade de livsviktiga kommunikationerna i landet, vilka behärskades av militären — var att den var starkt koncentrerad till provinshuvudstäderna och till större marknadsorter. Även de stora jordägarna bodde i städerna.

Bönderna och arrendatorerna "märkte av" administrationen bara vid skatteuppbörd och indrivning av arrenden. Och militären plundrade bondebefolkningen tämligen urskillningslöst — japanska ockupationstrupper, lokala krigsherrar och regelrätta rövarband.

Många har vittnat om den entusiasm som mötte kommunisterna efter maktövertagandet 1949. Mao och hans trupper lovade ett slut på de ständiga krigen och plundringstågen. Men eländet fortsatte i form av en sanslös ryckighet som brukar kallas planekonomi.

Först genomförde kommunisterna en jordreform varvid de delade ut mark till de jordlösa, för att i nästa stund slå samman de små nyvunna lotterna till allt större kollektivt odlade arealer. 1956 försökte så Mao att få med sig den traditionella civila administrationen i dessa omdaningsförsök genom talet om att låta hundratals blommor blomma. Bland de gamla ämbetsmännen fanns få kommunister.

Stora Språnget Bakåt

Men redan året därpå utropade han Det Stora Språnget. Genom en lång rad cen-

tralt deklarerade påbud skulle Kina på några få år ta ett jättekiv in bland de moderna industriländerna. Alla problem skulle lösas genom en massiv insats av arbetskraft och med utnyttjandet av alla tillgängliga naturresurser.

Mao hade en lång rad fixa idéer den ena galnare än den andra. Kina skulle bli en av världens stora stålproducenter genom anläggandet av 10 000-tals små vedeldade masugnar enligt samma princip som användes under tidig järnålder. Floderna skulle dämmas upp och ledas ut över högsätterna där man skulle så vete — fast varje bonde som bodde i bergen visste att bara hårdt korn kunde klara sig på de höjderna. O s v.

Det Stora Språnget ledde till, som numera torde vara välbekant och tydligt dokumenterat bl a i den officiella befolkningsstatistiken, ett ohyggligt bakslag. Man antar att långt över 10 miljoner människor svalt ihjäl under de tre bittra åren som följde: 1959–1961.

Deng Xiaoping var då generalsekretär i kommunistpartiet och tillsammans med statschefen Liu Shaoqi, lär han ha försökt att stoppa Mao i dennes fortsatta kompletta galenskap — allt enligt dagens kinesiska historieskrivare. Deng var i varje fall en av de första som utrensades och förlorade alla sina maktpositioner när Mao i stället proklamerade den sk kulturevolutionen. Presidenten Liu kastades i fängelse där han dog 1969.

Det finns många tecken som tyder på att Mao ansåg att det var resterna av den gamla civila administrationen som "hindrat" och "saboterat" hans många grandiosa idéer. De röda gardena vände sig ju också med särskild frenesi mot äldre byråkrater, ingenjörer, tekniker och pro-

fessorer — alla som gjort karriär med någon annan kompetens än politisk glöd och förmågan att skrika slagord.

Zedong, tecknet för tron

Under tre desperata år, 1966 till och med 1969, kämpade regeringschefen Zhou Enlai för att rädda vad som räddas kunde av den civila administrationen, boklig lärdom, faktiskt kunnande och utbildningsväsendet — medan skrånande rödgardister med Maos välsignelse plundrade och brände böcker och bibliotek, tempel och muséer, högskolor och laboratorier.

10 miljoner svalt ihjäl 1959–1961.

När sedan folkarméns reguljära förband slutligen satte stopp för de röda gardenas fortsatta härjningar lär detta ha varit Zhou Enlais förtjänst, den gamle fd läraren i strategi vid den kinesiska krigsakademien där rektor då hette Chiang Kaishek — sedermera generalissimus och Nationalistkinas ledare.

Mao, en bortskämd storbondeson som tillbringade merparten av sin ungdom på sofflocket i storstadens studentlya, var vid sidan om Zhou en obildad tölpa. Men Mao var inte bara ordförande i partiet (Zedong skrivs med tecknet för ordförandepost i högsätet), han var också obestridlig överbefälhavare för folkarmén och styrde därmed enväldigt två av de tre maktpyramiderna. Han använde sin makt efter 1966 till att försöka smula sönder den tredje.

Och ser man saker och ting på detta vis blir Kinas mysterier mindre mystiska.

Partisekreterare med skamluva

Den nuvarande regeringschefens och partisekreterarens egen karriär kan tas som typexempel på denna kamp mellan de olika maktstrukturerna i Kina och försöken att passa in den nya maktpyramiden – partiet – i den gamla byråkratin.

Zhao Ziyang, som nu är 67 år, anslöt sig till kommunistpartiet redan som tonåring och blev aktiv medlem bland de motståndsmän som i hans hemprovins, Henan, kämpade mot den japanska ockupationsmakten. Efter kommunisternas seger 1949 skickades han till Guangdong, provinsen vid Pärflodens delta med gräns mot Hongkong. Där gavs han en befattning motsvarande ungefär "länsråd" och med uppgift att organisera den första kommunistiska jordreformen. Efter de svåra missgreppen under Det Stora Språnget och den missväxt som följde uppges han numera ha varit en av initiativtagarna till att bönderna återfick sina privata jordlotter och att det skapades lokala marknader – detta redan i början på 1960-talet.

Så sägs det nu.

Men under kulturrevolutionen råkade även Zhao illa ut. Han hade då nått en position som lokal partisekreterare och tillika, ungefär "direktör i lantbruksnämnden". 1967 paraderade den höga byråkraten Zhao genom Kantons gator med skammössa på huvudet och ett plakat som berättade om alla hans fel och missgrepp. Därefter försvann han i fyra år för att sedan dyka upp som partifunktionär i Inre Mongoliet. 1972 kunde han återvända till Guangdong och nu med en högre rent partipolitisk funktion för att så småningom bli provinsens partisekreterare.

Zhao förflyttades därefter till den folkrika provinsen Sichuan, med över 100 miljoner invånare, och det var här som han redan våren 1977 började experimentera med det ansvarssystem för enskilda lantushåll som sedan väckte Deng Xiaopings intresse och fick hans välsignelse. Skall man tro dagens kinesiska historieskrivning är det alltså den nuvarande regeringschefen och tillförordnade partisekreteraren som är pappa till det mångomskrivna ansvarssystemet bland Kinas bönder.

Och försöker man så till slut sammanfatta detta system i några få punkter så får man den här bilden:

- Kina har i dag, som nämnts, 1 060 miljoner invånare, Taiwan ej medräknat. Av dessa bor 720 miljoner på landsbygden och 340 miljoner i städerna. Om man därför fortfarande ägnar mest intresse åt utvecklingen på den kinesiska landsbygden är detta både naturligt och korrekt.

- Ansvarssystemet går i korthet ut på att det träffas ett avtal mellan det enskilda lantushållet å ena sidan och den lokala jordbruksbyrån å den andra. Lantushållet åtar sig att leverera vissa basgrödor i given mängd till fastställt pris. Resten av produktionen får hushållets medlemmar själva förfoga över med rätt att sälja sina produkter på en fri marknad till marknadspris.

En av systemets viktigaste nyordningar är att det upprättats sådana fria marknader i städer och samhällen.

- Från det att ansvarssystemet började praktiseras i liten skala i Sichuan 1977, i andra delar av Kina 1978 och fram till

1984 var erfarenheterna enbart positiva. År 1984 var 25 miljoner hushåll av totalt 180 miljoner anslutna till systemet vad beträffar jordbruksprodukter.

Men, och detta är ett viktigt men, det har även lett till alldeles nya problem. Kinas bönder visste redan att de kunde få betydligt bättre skördar om de använde mer handelsgödsel. 1975 var förbrukningen i genomsnitt 36 kg per hektar. 1980 var den uppe i närmare 79 kg.

I dag använder den kinesiske bonden mer konstgödning per hektar åkerjord än hans svenske eller amerikanske kollega. Enligt världsbankens omfattande rapport om det internationella jordbruket är den årliga tillsatsen av konstgödning i Kina 180 kg per hektar, i Sverige 160 kg och i USA 105.

Och inte alldeles oväntat har det uppstått en smått otrolig svart marknad vid inköp av de statligt subventionerade kvävegödningsleveranserna. Det hör till bilden att vad som bjuds är mestadels enkla kvävegödningar, men betydligt mindre av avancerade konstgödselblandningar.

Riskerna för nitratförgiftningar är också alldeles uppenbara. Vattnet i Gula floden t ex användes för bevattning 8–10 gånger på sin väg från bergen till havet innan det ofta blir dricksvatten åt invånarna i byar och städer vid kusten.

Risk för bakslag

Samtidigt med att jordarna avkrävs allt större skördar med hjälp av kvävegivorna skapas ett underskott av andra näringsämnen. Bakslagen kan bli förödande. Något av dessa rekyler kan också anas i de senaste årens skördestatistik.

Detta är de officiella kinesiska skörde-

siffrorna för de senaste fem åren i miljoner ton av alla typer spannmål:

1982	355
1983	397
1984	405
1985	381
1986	390

För 1987 är den öppet tillkännagivna målsättningen att åter nå upp till 1984 års rekordnivå på 405 miljoner ton. Av hela de årliga spannmålsskördarna svarar det livsviktiga riset för mellan 40 och 45 %, vetet för mellan 20 och 25 % och majs för 8 till 9 %, samt korn, hirs, durra m fl

I Kina används mer konstgödning per hektar än i Sverige eller USA.

sädesslag för resten. Näst efter spannmål är sojabönor den viktigaste åkerväxten. Sojaskördarna ligger på drygt 10 miljoner ton per år eller ca 10 kg per kines. Genomsnittskinesen får nämligen hela 90 % av sitt årliga proteinbehov tillfredsställt genom växtprotein och bara 10 % genom kött eller fisk.

Av kaloribehovet tillfredsställes 92 % med ris och mjölmalt, och det är mer än i något annat land.

Ständig kamp mot erosion

Kinas bönder för en ojäm kamp mot den jordförstöring som pågått i århundraden men som fick en extra skjuts under Det Stora Språnget. Folkrepubliken Kina hade i början av 1950-talet en odlad areal på 109 miljoner hektar åkerjord — men bara hälften så många invånare som i dag.

Fram till 1960-talets slut ökade visserligen åkerarealerna med totalt ca 11 miljoner hektar — eller dryga tre gånger all svensk åkerjord vid samma tid. Men till priset av en våldsamt ökad erosion.

Sedan 1975 har Kinas odlade arealer minskat år från år och det råder viss oenighet om hur stora de är i dag. Den officiella kinesiska statistiken säger att det finns 114 miljoner hektar åkermark, inräknat 3,3 miljoner hektar trädgårdar, teplantager och fruktodlingar. Av dessa arealer besås årligen knappa 100 hektar med de ovannämnda vanligaste åkergrödorna.

Det här innebär att varje kines skall livnära sig från en "trädgårdstomt" på ca 1 000 kvadratmeter — 0,1 hektar.

Utan ris — en katastrof

Men enligt beräkningar som gjorts av det amerikanska jordbruksdepartementet, bl a med hjälp av satellitfoton, fanns det bara 88,5 miljoner hektar åker med

spannmålsgrödor under 1986. Resten av åkerjorden skulle ha ägnats mer lukrativa grönsaksodlingar, där vattenmelon utgör sommarfavoriten, fiskdammar och — inte minst viktigt — en sprudlande nybyggnadsverksamhet. Men även stora arealer skulle ha legat obrukade på grund av permanent torka och vattenbrist.

Och enligt dessa beräkningar skulle de totala spannmålsskördarna ha sjunkit till ungefär 1982 års nivå eller ca 355 miljoner ton.

De officiella skördesiffrorna motsäger denna tolkning. Men i samma riktning pekar de skarpa utfallen från den nuvarande ledningens främste kritiker, medlemmen av politbyråns ständiga utskott och Dengs jämnåriga och jämlike, Chen Yun, som gång på gång varnat för att "utan ris drabbas vi av katastrof".

Och om nu detta är ett uttalande som klassificerar Chen som en "ortodox planekonom" eller bara "en gammal bekymrad kines" — det får läsaren avgöra.